

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2024-2-16>

О. Г. Бурцева, Х. О. Антіфєєва

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9644-2839> – О. Г. Бурцева

<https://orcid.org/0009-0003-7494-9680> – Х. О. Антіфєєва

elena.burtseva19@gmail.com

ВПЛИВ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

На основі науково-експериментального дослідження визначено й обґрунтовано вплив гендерної ідентифікації на особливості прояву агресивної поведінки студентської молоді. Висвітлено аналіз гендерної ідентифікації як чинника агресивної поведінки студентської молоді, а також залежність агресивної поведінки від гендерної ідентифікації. В основі дослідження покладено припущення про те, що агресивна поведінка студентської молоді залежить не від статті особистості, а від гендерної ідентифікації, тобто від того, як особистість себе ідентифікує. На етапі теоретичного дослідження було використано: теоретико-методологічний аналіз; класифікація і систематизація наукових джерел; порівняння та узагальнення даних теоретичних і експериментальних досліджень. На етапах експериментального дослідження використовувались спеціальні психодіагностичні методики: опитувальник агресивності Баса Дарки; тест Асінгера (оцінка агресивності у відносинах). Обробка експериментально отриманих даних здійснювалась методом математичної статистики, критерієм φ^* – кутове перетворення Фішера. Критерій оцінює достовірність відмінностей між відсотковими частками двох вибірок. В результаті проведення корекційної програми «Трансформація агресивної поведінки студентської молоді в конструктивну», яка спрямована на зниження рівня агресивності студентської молоді, усвідомлення і навчання конструктивним способом управління негативними емоційними станами. Проведення методик щодо розвитку гендерної ідентифікації, формування уявлень про сутність своєї статті та протилежної статті, визначення проблеми гендерних стереотипів, допомоги в адекватному оцінюванні самого себе, можливості отримання досвіду рефлексії та самоаналізу зумовило зниження показників агресивності серед хлопців та дівчат. Відбулися зміни і в показниках типу гендерної ідентифікації. Виявлено, що у хлопців і дівчат на рівні підвищення показників за деякими видами агресії були змінені і показники щодо типу гендерної ідентифікації.

Ключові слова: агресивна поведінка, гендерна ідентифікація, особистість, студентська молодь.

O. G. Burtseva, Kh. O. Antifeeva

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine

THE INFLUENCE OF GENDER IDENTIFICATION ON THE SPECIFICITY OF MANIFESTATION OF AGGRESSIVE BEHAVIOR IN STUDENTS

On the basis of a scientific and experimental study, the influence of gender identification on the features of the manifestation of aggressive behavior of student youth was determined and substantiated. The analysis of gender identification as a factor in the aggressive behavior of student youth was highlighted, as well as the dependence of aggressive behavior on gender identification. The study is based on the assumption that the aggressive behavior of student youth depends not on the gender of the individual, but on gender identification, that is, on how the individual identifies himself. At the stage of theoretical research, the following were used: theoretical and methodological analysis; classification and systematization of scientific sources; comparison and generalization of data from theoretical and experimental studies. At the stages of experimental research, special psychodiagnostic methods were used: Bas Darka's aggression questionnaire; Asinger's test (assessment of aggression in relationships). The processing of experimentally obtained data was carried out

by the method of mathematical statistics, the criterion being Fisher's angular transformation. The criterion assesses the reliability of differences between the percentages of two samples. As a result of the corrective program 'Transformation of aggressive behavior of student youth into constructive', which is aimed at reducing the level of aggressiveness of student youth, awareness and training in constructive ways of managing negative emotional states. Implementation of methods for the development of gender identification, the formation of ideas about the essence of one's own article and the opposite article, identifying the problem of gender stereotypes, assistance in adequately assessing oneself, the possibility of gaining experience of reflection and introspection, led to a decrease in aggressiveness indicators among boys and girls. There were also changes in the indicators of the type of gender identification. It was found that in boys and girls at the level of increasing indicators for some types of aggression, indicators of the type of gender identification were also changed.

Key words: aggressive behavior, gender identification, personality, student youth.

Постановка проблеми. Агресивна поведінка в наші дні швидше повсякденність, ніж виключення. Хлопці і дівчата в нашій країні живуть сьогодні в епоху стрімкої зміни соціально-економічних умов і політичної напруженості, що часто призводить до посилення проявів агресії з їх боку. Особливості агресивної поведінки такі, що, зачіпаючи емоційну сферу особистості, вони сприяють посилюванню морального дисонансу, формуванню стресового і депресивного станів. Однак при всій великій кількості досліджень в сучасній західній та вітчизняній психології відчувається недостатня розробленість багатьох аспектів проблеми людської агресивності.

Відмінності в агресивній поведінці знаходяться в ряду найбільш достовірних гендерних відмінностей, але вони далеко не такі великі і не настільки очевидно пов'язані з біологічними відмінностями, як можна було б припустити. Традиційно агресивність вивчалась майже без урахування гендеру – вона вважалась, перш за все, маскуліною якістю, і її дослідження проводились виключно на чоловічих вибірках. Однак реальність показала, що жінки також нерідко проявляють свою агресивність і тому цю якість необхідно вивчити в поведінці обох статей.

Крім того, проблема агресивності набуває особливої гостроти та актуальності в студентському віці бо саме в цей час у здобувача відбувається інтенсивне становлення життєвої позиції, закладаються основи тих якостей спеціаліста, з якими він ввійде в нову для нього атмосферу діяльності, де відбуватиметься його подальший розвиток як особистості.

Аналіз наукових джерел і публікацій. Агресивність як явище, приваблює до себе увагу дослідників в різних сферах знань. Цією проблемою займалися в науці: Бандура А., Берон Р., Берковіц А., Корнайт Г., Реан, Річардсон Д., та інші, але при цьому, недостатньо психологічної літератури, яка б містила практичні рекомендації по корекції агресивної поведінки. Різні науковці відзначають, що деякі характеристики агресивності пов'язані з проявами емпатії, тривожності, лідер-

ськими якостями особистості, авторитарністю, локалізацією контролю за екстернальним типом та іншими властивостями темпераменту й характеру (С.А. Голикіна, В.М. Крайнюк, В.А. Семиченко). Надзвичайна складність і різноманіття проявів агресивності приводять до того, що в науці на сьогоднішній день відсутнє цілком однозначне трактування і визначення цього поняття [7].

У сучасних дослідженнях впроваджується розрізнення понять «агресія» та «агресивність». Агресія визначається як форма поведінки, спрямована на образу чи завдання шкоди живій істоті, яка не бажає подібного поводження, а агресивність – як схильність особистості діяти ворожо і агресивно [4]. Таким чином, поняття «агресія» й «агресивність» не тотожні.

Агресивність – це емоційний стан і риса характеру людини, яка супроводжується імпульсивною активністю поведінки і риса характеру людини, яка супроводжується імпульсивною активністю поведінки, афективними переживаннями – гнівом, злістю, ненавистю, ворожістю, прагненням заподіяти іншому травму (фізично або морально) [1]. Агресивність знаходиться у певному зв'язку з такими рисами, як жорстокість і ворожість. Зокрема, вона тісно пов'язана з жорстокістю, але при цьому між ними існує певна різниця. Агресія і жорстокість являють собою вияви насилля, але в порівнянні з жорстокістю агресивність – більш широке і значною мірою морально нейтральне поняття, оскільки далеко не завжди агресивні дії мають жорстокий характер. У той же час будь-яка жорстокість агресивна. Можна сказати, що жорстокість – особлива якість агресивності [5].

У зародженні й формуванні готовності людини до агресії та її реалізації велику роль відіграють ситуативні фактори. Агресія не виникає поза соціальним контекстом і взаємодією з іншими людьми. Першоджерелом виникнення, є наприклад, фактори ситуації. До них можуть відноситися вплив кліматичних умов, культурних чинників, вороже соціальне оточення, виникнення стресової ситуації, спостереження за моделями агресивної поведінки оточуючих, дії дози алкоголю тощо [2].

Джерело агресивної поведінки знаходиться не в «жертві», а в агресорові, який і проявляє свою агресивність різними шляхами. В даному випадку має сенс говорити про форми прояву агресії, які можуть бути суспільно небезпечними, не схвалюваними або навіть забороненими суспільством, а можуть бути соціалізованими, що приймаються суспільством, направляються по соціально схвалюваному шляху [6].

Такі вчені, як Р. Берон і Д. Річардсон, вважають, що агресивні прояви можна зменшити, якщо створити таку ситуацію, коли в суспільстві: потенційні агресори не зазнають сильного провокування; практично не отримують вигоди від застосування агресії; можливе покарання за агресивні дії буде суворим; імовірність покарання висока [3].

Аналіз літературних джерел дійсно показує, що на характер і прояв агресивної поведінки впливають як соціальні, так і біологічні чинники.

Мета статті – вивчити прояв агресивної поведінки студентської молоді та простежити її залежність від гендерної ідентифікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою вивчення агресивної поведінки студентської молоді було проведено комплексне експериментальне дослідження. Експериментальною базою виступив Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького. Вибірка складала 40 здобувачів-психологів. Як діагностичний інструментарій були вибрані наступні методики:

1. Опитувальник агресивності Баса Дарки. Опитувальник розроблений А. Басом і А. Дарки та призначений для діагностування агресивності. Тест складається з 75 тверджень, на які досліджувані повинні відповісти «так» або «ні». Відповіді оцінюються по восьми шкалам.

2. Тест Асінгера (оцінка агресивності у відносинах). Методика дозволяє визначити чи достатньо особистість коректна у відносинах з іншими людьми та чи легко спілкується з ними. Досліджуваним пропонується 20 запитань, на які вони повинні вибрати один варіант, який їм підходить.

За результатами обробки експериментально отриманих даних, за допомогою метода математичної статистики – Критерій φ^* – кутове перетворення Фішера, ми можемо побачити отримане емпіричне значення φ^* та знаходження його значущості чи незначущості.

Після проведення експериментального дослідження і обробки даних були отримані наступні результати: в результаті проведення опитувальника агресивності Баса – Дарки за видами агресивності було виявлено такі показники: фізична агресія (45,5%), непряма агресія (23%), роздра-

тування (15,5%), негативізм (4,5%), образа (0%), підозрілість (4,5%), вербальна агресія (7%), докір совісті (0%). Оцінюючи результати здобувачів за методикою оцінки агресивності у відносинах (тест Асінгера), яка дозволяє визначити коректність особистості прояву агресивності по відношенню до інших, ми виявили надмірний рівень агресивності у відносинах що характеризується часто невірноваженістю і жорстокістю по відношенню до інших (42%); помірний рівень агресивності у відносинах характеризується достатньою само впевненістю (53,5%); низький рівень агресивності у відносинах, який проявляється у невпевненості у власних силах і можливостях (4,5%).

Зауважимо, що такі результати свідчать про необхідність проведення корекційної програми, що спрямована на зниження рівня агресивності студентської молоді, усвідомлення і навчання конструктивним способом управління негативними емоційними станами; розвиток навичок конструктивного вираження емоцій.

Теоретичний аналіз проблеми агресивності та емпіричне дослідження особливостей агресивної поведінки дозволили розробити корекційно-тренінгову програму «Трансформація агресивної поведінки студентської молоді в конструктивну», яка створена на основі тих теоретичних положень, які мають гуманістичну спрямованість у формуванні особистості.

Порівняльний аналіз даних, до та після проведення корекційно-розвиваючих занять для здобувачів, свідчить про значущі позитивні зміни.

З метою подальшої перевірки ефективності експериментальної програми агресивної поведінки студентської молоді, простежимо порівняльні результати першого і другого зрізу за опитувальником агресивності Баса Дарки. Результати подано в таблиці 1.

Як видно з таблиці, відбулись позитивні зміни за видами агресивності у здобувачів. До початку формуального експерименту було зафіксовано у здобувачів: фізична агресія (45,5%), непряма агресія (23%), роздратування (15,5%), негативізм (4,5%), образа (0%), підозрілість (4,5%), вербальна агресія (7%), докір совісті (0%), а після формуального експерименту кількість таких студентів зменшилась фізична агресія (41%), непряма агресія (23%), роздратування (11,5%), негативізм (4,5%), образа (0%), підозрілість (0%), вербальна агресія (5%), докір совісті (15%).

Як видно з таблиці 1, після другого зрізу показники знизились. Незважаючи на те, що після першого та другого зрізу домінуючим у студентів залишився все ж вид агресивності – «фізична агресія», процентне співвідношення його зни-

Порівняльна характеристика показників видів агресивності до та після корекційної програми (дані у %)

Види агресивності	Процентне співвідношення до корекційної програми	Процентне співвідношення після корекційної програми
фізична агресія	45,5	41
непряма агресія	23	23
роздратування	15,5	11,5
негативізм	4,5	4,5
образа	-	-
підозрілість	4,5	-
вербальна агресія	7	5
докір совісті	-	15

зилося. Знизились також показники і за такими видами агресивності як, роздратування, вербальна агресія.

За методикою Асінгера, до початку формувального експерименту було зафіксовано у студентів: надмірний рівень 42%, помірний рівень – 53,5%, низький рівень – 4,5%, а після формувального експерименту результати змінилися: надмірний рівень – 39,5%, помірний рівень – 56%, результат низького рівня так і залишився – 4,5%.

Порівняльні результати першого і другого зрізу за результатами методу оцінки агресивності у відносинах (тест Асінгера) наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика показників рівнів норм поведінки чоловіка та жінки до та після експерименту (дані у %)

Рівні агресивності	Процентне співвідношення до корекційної програми	Процентне співвідношення після корекційної програми
Надмірний рівень	42	39,5
Помірний рівень	53,5	56
Низький рівень	4,5	4,5

За результатами проведеного аналізу ми можемо сказати про те, що у студентської молоді домінує такий вид агресивності, як фізична агресія, яка характеризується використанням фізичної сили проти іншого обличчя. В меншій кількості проявляється у студентів вид агресивності «роздратування», що проявляється у готовності до прояву негативних почуттів, а наприклад такий вид агресивності, як «образа» не спостерігається ні у кого. Щодо рівня коректності особистості прояву агресивності по відношенню до інших, то студенти в своїй більшості помірно агресивні, володіють достатньою самовпевне-

ністю та здоровим глуздом по відношенню з оточуючими.

Висновки. Таким чином, у результаті проведення корекційної програми «Трансформація агресивної поведінки студентської молоді в конструктивну», яка спрямована на зниження рівня агресивності студентської молоді, усвідомлення і навчання конструктивним способом управління негативними емоційними станами; допомоги в адекватному оцінюванні самого себе, можливості отримання досвіду рефлексії та самоаналізу, зумовило зниження показників агресивності серед студентів. Це говорить про продуктивність умов корекції агресивної поведінки студентської молоді. Проведене дослідження не охоплює усіх аспектів проблеми агресивності та особливостей прояву агресивної поведінки. Подальшої розробки вимагають такі перспективні напрямки досліджень: розробка психолого-педагогічні рекомендації профілактики агресивної поведінки студентської молоді.

Список літератури:

1. Астремська І. В. Теоретичні аспекти проблеми дослідження агресивної поведінки особистості. *Серія: Соціологія: наук. журн. / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв, 2013. Т. 225, вип. 213. С. 111–115.*
2. Барановська, М. В., Гуріна, З. В. Психологічні чинники впливу агресії у підлітків. *Перспективи розвитку сучасної психології: збірник наукових праць. 2021. № 9. С. 13–18.*
3. Блискун О. О. Систематизований аналіз теорій, конструктів та моделей агресії. *Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2013. № 3. С. 34–43.*
4. Качмар О. Особливості прояву агресії в підлітковому віці та способи її профілактики й подолання. *Науковий вісник. Серія «Філософія». Харків : ХНПУ, 2017. Вип.48 (частина II). С. 150–162.*
5. Павелків В. Р. Методологічні та теоретичні засади дослідження агресії й агресивної поведінки. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. К., 2004. Т. 4. Вип. 4. С. 215–225.*

6. Руденко Л. М. Процесуальні характеристики агресивної поведінки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ, 2012. Вип. 21. С. 418–424.

7. Щербан Т. Д. Агресія як психологічний феномен у сучасному студентському середовищі. *Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука»*. 1(32). 2022. С. 113–119.

References:

1. Astremska, I. V. (2013). Teoretychni aspekty problemy doslidzhennia ahresyvnoi povedinky osobystosti [Theoretical aspects of the problem of tracking aggressive behavior of specialness]. *Seriia: Sotsiologhiia: nauk. zhurn. / Chornomor. derzh. un-t im. Petra Mohyly. Mykolaiv. T. 225, vyp. 213*. S. 111–115. [in Ukrainian].

2. Baranovska, M. V., Hurina, Z. V. (2021). Psykholohichni chynnyky vplyvu ahresii u pidlitkiv. [Psychological factors influencing aggression in adolescents]. *Perspektyvy rozvytku suchasnoi psykholohii: zbirnyk naukovykh prats. № 9*. 13–18. [in Ukrainian].

3. Blyskun, O. O. (2013). Systematyzovanyi analiz teorii, konstruktiv ta modelei ahresii [Systematizing analysis of theories, constructs and models of aggression]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii. № 3*. S. 34–43. [in Ukrainian].

4. Kachmar, O. (2017). Osoblyvosti proiavu ahresii v pidlitkovomu vitsi ta sposoby yii profilaktyky y podolannia [Features of the manifestation of aggression in the sub-cell and methods of prevention and prevention]. *Naukovyi visnyk. Seriia «Filosofia»*. Kharkiv: KhNPU. Vyp.48 (chastyna II). S. 150–162. [in Ukrainian].

5. Pavelkiv, V. R. (2004). Metodolohichni ta teoretychni zasady doslidzhennia ahresii y ahresyvnoi povedinky [Methodological and theoretical approaches to the investigation of aggression and aggressive behavior]. *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy. K. T. 4. Vyp. 4*. S. 215–225. [in Ukrainian].

6. Rudenko, L. M. (2012). Protsesualni kharakterystyky ahresyvnoi povedinky [Procedural characteristics of aggressive behavior]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Seriia 19, Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia*. Kyiv. Vyp. 21. S. 418–424. [in Ukrainian].

7. Shcherban, T. D. (2022). Ahresiia yak psykholohichni fenomen u suchasnomu studentskomu sere-dovyshchi. [Aggression as a psychological phenomenon in the modern student environment]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Osvita i nauka»*, 1(32). S. 113–119. [in Ukrainian].

© О. Г. Бурцева, Х. О. Антифеева, 2024

Науково-методична стаття

Надійшла до редакції 01.12.2024

Прийнято до публікації 18.12.2024